

Egy firenzei szomszédság a Zsigmond kori Magyar Királyságban

Leon Battista Alberti, a 15. század híres építésze és teoretikusa, a Családról írott művében így emlékezett meg a szomszédság társadalmi szerepéről a korabeli Firenzében: „Szeretném, ha a házam jó szomszédságban lenne, híres utcában, ahol megbízható polgárok laknak, akikkel rokonságot és barátságot egyaránt ápolhatok.”¹ A lakóhely szerepe a középkori városi társadalmakban – így a korabeli társadalmi-gazdasági innovációk bölcsőjének számító Firenzében – önmagán túl is hordozott jelentést. Már a 12. századtól kezdve megfigyelhető Firenze városában, hogy a jelentősebb családok igyekeztek egymás közelében lakni, néha egész utcákat benépesítve. Ez a jelenség még a 15. században is nagyon gyakran nyomkövethető, annak ellenére, hogy az utcák összetétele már társadalmi szempontból sokkal heterogénebb képet mutatott.² A lakóhely kiválasztásában nemcsak a férfiági rokonságnak jutott meghatározó szerep, hanem az egyes firenzei családok társadalmi helyzetének, nőági rokonságának, valamint politikai orientációjának és gazdasági érdekeinek.³

A lakóhely mikrotársadalomformáló szerepét a Firenze városából a Magyar Királyságba induló népességmozgás és a kereskedelmi kapcsolatok szempontjából is érdemes vizsgálni. Ezeknek a kapcsolatoknak a motorja az 1403/4 és 1426 közötti időszakban minden kétséget kizáróan a Scolari család és ezen belül is Ozorai Pipó, azaz Filippo di Stefano Scolari (1368/69–1426) és fivére, Matteo di Stefano (1370–1371) volt. Ebben az időszakban a Magyar Királyságban megtelepedő firenzeiek mindegyike – akik ismertek a kutatás számára – együttműködött gazdasági téren a Scolari családdal. Ennél természetesen jóval többen voltak azok a firenzei polgárok, akik ugyan gazdasági szálakon kapcsolódtak a Magyar Királysághoz, de állandó lakóhelyüket továbbra is Firenze városában tartották. Közülük néhány kereskedőcsalád nemcsak a Scolari üzletfele, hanem nőági rokona, mitöbb szomszédja is volt. Ennek eredmé-

¹ “Eleggere mi casa posta in buona vicinanza e in via famosa ove abitassono onestissimi cittadini, co’ quali io potessi senza mio danno farmegli amici, e così la donna mia dalle donne loro avesse onesta compagnia senza alcuno sospetto.” Ruggiero – Tenenti 1994: 202. A jelen tanulmány rövidített magyar nyelvű változata a doktori dolgozatom V.4. alfejezetének. Prajda 2011.

² Francis William Kent a 15. században a Capponi családdal kapcsolatban mutatta ki ezt a jelenséget. Kent 1977: 227–292.

³ “Each of these hierarchies or clienteles tended to recruit its members primarily within a restricted geographic area in the city, most often within the gonfalon in which resided its most powerful members.” Molho 2006: 58.

nyeként – ahogyan azt már egy korábbi munkámban említettem – a Scolari családot körülvevő szomszédságnak fontos szerepe lehetett a Firenzei Köztársaság és a Magyar Királyság között kiépített kereskedelmi kapcsolatok alakulásában is.⁴

A jelen tanulmányban egyrészt vizsgálni szeretném a Scolari család által lakott utcák elhelyezkedését Firenze városában, az ő példájukon keresztül bizonyítani a rokoni, valamint a gazdasági és politikai kapcsolatok szerepét a lakóhelyválasztás kérdésében, s rámutatnék a lakóhely, mint mikroközösség szerepére egy, a Magyar Királyságba irányuló migrációs csoport formálódásában. Az elemzés dokumentációs bázisát főként a 14. és 15. században Firenze városára és vidékére (contado) vonatkozó adóösszeírások, az úgynevezett, Estimo, Prestanze, Catasto adják, amelyekből nyomon követhető mind a Scolariak mind pedig rokonaik és szomszédaik városon kívüli és belüli migrációja.

A szomszédság fogalma és jelensége népszerű téma a Firenzével foglalkozó kutatók körében köszönhetően annak, hogy számos társadalmi jelenségnek a szomszédságra visszavezethető gyökerei vagy kihatásai voltak még a 15. század folyamán is.⁵ Ezeket a szomszédságokat a korabeli Firenzében leginkább az egyes parókiák, egyházkerületek határozták meg. Az egyházkerületben lakó tehetősebb családok patronálták a helyi templomot: kápolnát, oltárt alapítottak, végrendeletükben ingó- és ingatlanvagyonot hagyományoztak és nagyon gyakran oda is temetkeztek. A szomszédságok formálásában egyrészt az utcáknak és tereknek jutott szerep, másrészt ugyanilyen meghatározóak voltak a szomszédságban található egyházi ingatlanok: a templomok és konventek is.⁶ Így a korabeli iratokban az egyes firenzei polgárok lakóhelyének említésénél minden esetben szerepelt az illetékes egyházkerület neve is, legyen az Firenze város falain belül vagy a firenzei vidéken.

A 1368/69-ben, amikor a források tanúsága szerint Ozorai Pipó született, szűkebb családjával –beleértve szüleit és testvéreit – a firenzei vidéken, egy Tizzano nevű településen éltek, amely Firenze Santa Croce városnegyedéhez tartozott, ezen belül is az antellai esperesség Santo Stefano titulusú parókiájához. Az 1371-es összeírást követően a családfő, Stefano di Francesco neve már nem szerepel a Tizzanót érintő adóösszeírásokban, minden bizonnyal azért, mert a család már ekkor elköltözött. Több mint húsz évvel később, 1393-ban Pipó apját, Stefano di Francescót – aki időközben már elhalálozott – szintén az említett településen írták össze, amíg fiai ekkor a Magyar Királyságban tartózkodtak.⁷ Pár évvel később, 1400-ban a két fivért, Pipót és Matteót már városi lakosként említik. Három évvel később pedig már bizonyosan a San Giovanni negyed, Drago gonfalonéjának egyik utcájában, a Via

⁴ Prajda 2010: 523–524.

⁵ Kent–Kent 1982., Eckstein 1995.

⁶ Burke 2006: 694.

⁷ A Scolariak lakóhelyére vonatkozóan a firenzei vidéken lásd: Prajda 2011.

Panzanón birtokoltak házat.⁸ A Via Panzano⁹ két templom, a Santa Maria Novella és a Santa Maria Maggiore között helyezkedett el és a Via de' Cerretanin keresztül, körülbelül kétszáz méter után csatlakozott be a Piazza di San Giovannira, azaz a mai dómterre.¹⁰ Az utca egésze a Via de' Cerretanin található Santa Maria Maggiore templomhoz tartozott.

A 15. század elején a Via Panzano kevésbé frekventált hely lehetett. Pipó és Matteo szomszédsága elsősorban kézművesekből, azok özvegyeiből állt és csak néhány olyan családot találunk közöttük, akik a kereskedői elithez tartoztak. Az öt itt lakó kereskedőcsaládból kettő, akik a Scolari fivérek közvetlen szomszédai voltak, a Carnesecchi és a Tosinghi család már Ozorai Pipó karrierjének felívelése, tehát 1403/4 előtt kereskedőként a Magyar Királyságban tevékenykedtek. A Carnesecchi család már évtizedek óta ebben az utcában lakott 1400-at megelőzően is. A család akkori feje, Pagolo di Berto, testvére Cristofano két egymáshoz épített házban éltek az utcában. Szomszédságukban találjuk még rokonaikat Matteo és Giovanni di Niccolòt és Luca di Luca Carnesecchi családját is.¹¹ Pagolo azok kevés firenzei között találjuk, akik a Zsigmond kor folyamán önálló kereskedőtársaságot alapítottak Budán. Üzlettársa, Antonio di Piero di Fronte részesedett Matteo Scolari budai kereskedelmi tevékenységéből is, így nagyon valószínű, hogy a Pagolo Carnesecchi és Matteo Scolari között is szoros üzleti viszony állt fenn.¹² Pagolo tevékenységét 1427-ben bekövetkezett halálát követően fiai, Antonio, Giovanni és Simone folytatták a Magyar Királyságban.¹³ Mint az egyházkerület egyik előkelő családja, a Carnesecchik kápolnát is emeltettek Szent Katalin tiszteletére, amelyet az 1420-as évek közepén Masolino da Panicale oltárképével díszítettek.¹⁴

A Scolarikkal szomszédos másik kereskedő testvérpár, Giovanni és Rinieri di Niccolò Tosinghi közül Giovanni már szintén régóta kereskedett a Magyar Királyságban.¹⁵ Tevékenységéről a legkorábbi adat 1388-ból van, amelyet egészen 1405 körül bekövetkezett haláláig folytatott.¹⁶ Az 1400-as évek elején Giovanni Matteo Scolarival közös üzleti érdekeltségeket is szerzett a Magyar Királyságban.¹⁷

Az utcát és általában a Santa Maria Maggiore parókiához tartozó területet az adóösszeírások tanúsága szerint sohasem lakta sem a Scolari család, sem pedig ősi

⁸ ASF Monte II. 1804. 111v. (1400-ban), ASF Prestanze 1989. 111v. (1403-ban).

⁹ Ma Via Panzani.

¹⁰ Fiorelli – Venturi 2004: 57.

¹¹ ASF Monte II. 1805. 38r–v.

¹² Prajda 2011: 94–96.

¹³ Prajda 2011: 96.

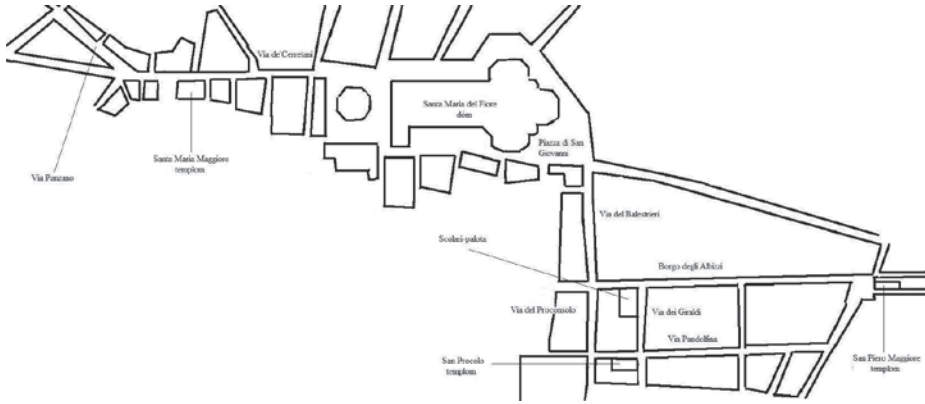
¹⁴ ASF Catasto 380.47r.

¹⁵ ASF Monte II. 1805. 39r.

¹⁶ Prajda 2011: 92–93.

¹⁷ 1411-ben Matteo Scolari feljelentést tett Giovanni Tosinghi örököse ellen a pénzváltó cég konzuljainál. ASF Cambio 65. 9r.

nemzetségük a Buondelmonti, így ez a szempont a két fivér lakóhelyválasztásában valószínűleg nem játszott szerepet.¹⁸ Sokkal valószínűbbnek tűnik, hogy a Firenzébe való „visszatelepülését” követően az éppen a körmöci aranybányák élére kinevezett testvérpár itt talált anyagi lehetőségeiknek megfelelő ingatlant. Az 1390-es évek legvége és az 1400-as évek első évtizede között eltelt időszakban azonban újabb jelentős változás állt be anyagi helyzetükben, hiszen az 1401/4-es évet követően Pipó Zsigmond király bárójaként tagja lett a szűk elitnek a királyi udvarban, és feladatai közé már többek között a sókamarák felügyeletét és a Temes-vidék irányítását is megkapta. Minden bizonnyal ennek a gazdasági változásnak köszönhetően nem telepedett meg tartósan a két fivér a Via Panzanón, annak ellenére, hogy két jelentős szomszédos kereskedőcsaláddal, a Carnesecchi valamint a Tosinghi családokkal is üzleti kapcsolatokat ápoltak a Magyar Királyságban.

1. kép.

1410-es firenzei követségéről szólva már arról számol be Jacopo di Poggio Bracciolini, Pipó biográfusa, hogy a báró a Borgo degli Albizziin lévő házában szállt meg.¹⁹ Az épület valószínűleg azonosítható a Borgo degli Albizzi és a Via dei Giraldi utcák kereszteződésében található épülettel. Az utca Via dei Proconsolo felőli része a Via dei Giraldin található San Procolo parókiához tartozott, míg az utca folytatása, amely a Piazza di Piero Maggioréhoz esett közelebb, a San Piero Maggiore templom egyházkerületét képezte. Az új családi rezidencia, s így a benne lakó Scolari család is a San Procolo parókiához tartozott. A palotát egy firenzei krónikás feljegyzése sze-

¹⁸ Prajda 2011: 112.

¹⁹ Vadas 1987: 21.

rint a egy másik firenzei polgár építtette.²⁰ Valószínűleg tőle vásárolta az ingatlant a két fivér, Pipó és Matteo, amelyet a fiatalabb fivér, és családja lakott. A *palagio* mellett – ahogy az épületet a korabeli iratokban nevezték – a Scolari család firenzei ága az említett utcában több más ingatlant is birtokolt.²¹ 1426-ot megelőzően – amikor a két fivér, Pipó és Matteo, valamint unokatestvérük Andrea di Filippo Scolari váradi püspök elhalálozott – a palota mellett helyezkedett el Andrea Scolari háza, amelyet a püspök távollétében nővére, Costanza di Filippo Scolari lakott.²² Ez méretében és fényűzésében szerényebb lehetett a Scolari-palotánál – értékét 1500 firenzei aranyforintra becsülték, amíg a palota és a hozzá tartozó három kisebb ház értéke 4500 firenzei aranyforint volt – ennek ellenére kivitelezésében valószínűleg nem maradt alul a legtöbb a Borgo degli Albizzin található lakóházzal szemben.²³ A Scolari-palota szomszédságában, szintén a család tulajdonában volt még egy műhely és két ház. Ezek közül az elsőt egy kovács, amíg a másodikat egy fogadós bérelte. Ugyanebben az épülettömbben – valószínűleg a Via dei Proconsolo, Borgo degli Albizzi, Via dei Girdali és Via Pandolfina által határolt területen – a Scolari-palota mögött helyezkedett el a korábban már említett Matteo Scolari tulajdonában lévő három kisebb ház.²⁴ Mivel a palota egy utcáson található, ezért azok az épületek, amelyek a palota mellett helyezkedtek el minden bizonnyal a 15. század közepén épült Pazzi-palota helyén álltak. A Borgo degli Albizzi jelenlegi utcaképe – amely számos a 15. század előtt épült keskeny toronyházból és a 15. század után épült palotából áll – azt sugallja, hogy a Scolari-palota az egyik, ha nem a legértékesebb épület lehetett az utcában az Albizzi, Guadagni és Tanagli család lakóházai mellett. Ez pedig egyértelműen arra enged következtetni, hogy az új családi rezidencia nagyon fontos reprezentációs szerepet kapott.

Miért költözhetett éppen ebbe az utcába a Scolari család, amikor nemsokkal korábban tették át székhelyüket a firenzei vidékről a Via Panzanóra, amely nem esett távol a központtól, s amelyet ráadásul két üzlettársuk is lakott? Erre a kérdésre valószínűleg választ adhat a Borgo degli Albizzi földrajzi és virtuális helyzete Firenze városán belül. A *borgo*, *burgus* szó arra utal, hogy ez a terület a 12. század utolsó negyedében – amikor elkezdték a második városfal építését – még közvetlenül a városkapun kívül helyezkedett el. Korábbi neve az utca végén, a téren elhelyezkedő San Piero Maggiore templomról, Borgo di San Piero Maggiore lett. A 14. századtól kezdve az utca egy kiterjedt család, az Albizzik állandó lakhelyévé vált, s így a század végétől kezdve már gyakran Borgo degli Albizziként említik a források. A Borgo

²⁰ “Fugli fatto l'aparecchio per Comune nella chasa che fé murare Gherardozzo Bartoli et chiamasi quella di misser Matteo Scholari, ché llui vi lasciò dentro la moglie e lle fanciulle femine; grande et bello honire ricevette.” Gutwirth 2001: 209.

²¹ ASF Catasto 80. 599r. (campione) Catasto 59. 870r–875v. (portata)

²² ASF Catasto 80. 599r. (campione)

²³ ASF Corp. Rel. Sopp. 78. 326. 256r.

²⁴ ASF Catasto 59. 871r; ASF Corp. Rel. Sopp. 78. 326. 259v.

geostratégiai szempontból kiváló helyen helyezkedik el, félúton a vallási központnak számító dóm és a városi igazságszolgáltatás központja, a Bargello között, és újabb százötven méterre a városi tanács palotájától, a Palazzo Vecchiotól. Az utca és a belőle nyíló mellékutcák az Albizzi családon túl számos más a kereskedelmében hírnevet és vagyont szerzett firenzei előkelő családok lakhelye volt. Közülük érdemes megemlíteni a Corbizzi, Da Filicaia, Della Rena, Guadagni, Infangati, Pazzi, Tanagli és Villani családokat. Közülük a Scolari már két családdal létesítettek házassági köteléket, valószínűleg átköltözésük időpontja körül. Matteo Scolari egy Infangati lányt vette feleségül, valamikor az 1407-et megelőző években. Feleségének, Piera di Catellino Infangatinak egyik nővére pedig a szintén ebben az utcában lakó Piero di Bernardo della Rena felesége lett. A három család: a Della Rena, Infangati és Scolari között nagyon szoros családi, szomszédsági és gazdasági kapcsolatok épültek ki.

Piera nővére házasságkötését követő pár éven belül elhalálozott, hátrahagyva két fiút és egy lányt. Egyikük, Sandra di Piero della Rena a források tanúsága szerint már kisgyermekkorától együtt nevelkedett unokatestvéreivel a Scolari-palotában, nagynénje felügyelete alatt.²⁵ Közben apja, Piero számos esetben járt el Matteo ügyében Firenzében, annak távollétében mint prokurátora és részesedést kapott abból a társaságból is, amelyet Matteo más firenzei kereskedőkkel Budán alapított.²⁶ Matteo Scolari feleségének nővérén túl két fivére is volt, akik a Scolari-palota szomszédságában laktak. Antonio és Baldinaccio di Catellino Infangati a Scolarihoz hasonlóan ghibellin múltú, a korábbi feudális nemességhez tartozó család tagjai voltak, akik elsősorban helyi pénzváltással foglalkoztak. Közülük Baldinaccio az 1420–30-as években rendszeresen a Magyar Királyságban tartózkodott, s Matteo Scolarival a távolsági kereskedelemben vett részt.

Valamivel több mint 10 év telhetett el a Borgo degli Albizzire való költözésük után, amikor a Scolari testvérek újabb családi köteléket létesítettek egyik szomszédjukkal és üzletfelükkel. 1419-ben Matteo feleségül adta legidősebb leányát, Caterinát a firenzei távolsági kereskedelem egy meghatározó alakjának, Vieri di Vieri Guadagninak egyik fiához, Francescohoz. A két Guadagni testvér, Bernardo és Vieri több épületet is birtokolt az utcában. Vagyonukat a század első éveitől működő posztóra szakosodott társaságuknak köszönhették. A család által birtokolt társaság számos alkalommal szerepel a Scolariakkal kapcsolatos pénzügyekben.

Mindezek az adatok a Della Rena, Guadagni, Infangati és Scolari családok között meglévő házassági és gazdasági kötelékekre vonatkozóan arra utalnak, hogy a szomszédsággal a Scolari ezeket a szövetségeket kívánták megerősíteni. Ugyanakkor az Albizzi családdal való kapcsolatukból valószínűsíthető, hogy egy negyedik szintéren, a politikai életben is szövetségest kerestek szomszédjaikban.

²⁵ Prajda 2010: 524–525.

²⁶ Az Albizzi, Della Rena, Infangati, Guadagni és Scolari családok házassági kötelékeire vonatkozóan lásd: Prajda 2012: „Nőági rokonság” című fejezet.

Hét évvel Caterina Scolari és Francesco Guadagni házasságkötését követően, valószínűleg 1425 végén, vagy már Matteo Scolari 1426 januári halála után, Matteo középső lányát, az akkor körülbelül két éves Francescát eljegyezték a családfők – Pipó és/vagy Matteo – a kiterjedt Albizzi család legbefolyásosabb tagjának, Rinaldo di Maso degli Albizzinek legidősebb fiával, Giovannival. Az apa, Rinaldo degli Albizzi neve nem ismeretlen a magyar kutatás számára, hiszen ő volt az a firenzei követ, aki 1426-ban – a jegyesség megkötése után – Pipó ozorai rezidenciáján is látogatást tett.²⁷ A házassági szerződés a két család között nem csupán a szomszédsági kapcsolatokat kívánta megerősíteni, hanem valószínűleg egy fontos, a Firenzei Köztársaságot érintő belpolitikai kérdésre is visszavezethető volt. Rinaldo degli Albizzi, apja halálát követően Niccolò da Uzzanóval közösen irányította a firenzei politikai életet 1382-től egészen 1434-ig meghatározó pártot, az oligarchákat. Az oligarcha párt a feudális gyökerekkel rendelkező és a távolsági kereskedelemben érdekelt családokat tömörítette, amelyhez valószínűleg a Scolarik is csatlakoztak. A Borgót és közvetlen környezetét éppen ezért elsősorban a kiterjedt Albizzi-rokonság, valamint politikai szövetségeseik, köztük a Guadagni család is lakta.²⁸ Éppen ezért feltételezhető, hogy a Scolarik lakóhelyválasztásának fontos politikai üzenete is volt. Így a család a Borgo degli Albizzin nemcsak egy jó szomszédsággal voltak körülvéve, hanem rokonokkal, üzlettársakkal és politikai szövetségeseikkel is.

Véleményem szerint a Scolari család földrajzi mobilitásának kulcsa – előbb Firenze vidéke és városa, majd pedig a Via Panzano és a Borgo degli Albizzi között – egyértelműen Ozorai Pipó és testvéreinek, Matteónak a Magyar Királyságban betöltött szerepével és megszerzett tisztségeivel hozható összefüggésbe. Azzal a gazdasági változással, amelyet az 1390-es évek végétől a királyi adminisztrációban betöltött szerepük, Pipó Ozorai Borbálával kötött házassága, s különösen 1403/4-t követő években következett be. Valószínűleg a család gazdasági megerősödésével hozható összefüggésbe az is, hogy a kevésbé frekvenciált helyen fekvő Via Panzanoról a család a Borgo degli Albizzire költözött, más, a korabeli firenzei politikai és kereskedelmi életben meghatározó szerepet játszó családok szomszédságába. Az új szomszédság révén Pipó, Matteo és Andrea Scolari lehetőséget kapott arra, hogy rokonaival és politikai, valamint gazdasági szövetségeseivel még szorosabb kötelekeket ápoljon, s nem utolsó sorban tagjai legyenek a korabeli politikai élet legfontosabb *lieu de pouvoir*-jának is. Mindezek a szempontok pedig egyértelműen megerősítik a tanulmány elején Albertitől idézett gondolatot, amely szerint a Scolarik azért választották a Borgo degli Albizzit lakhelyül, hogy egy híres utcában lakjanak, jó szomszédságban, akikkel rokonságot és barátságot egyaránt ápolhattak.

²⁷ E. Kovács 2010.

²⁸ Prajda 2011: 133.

A jó szomszédságnak csak az 1426-ban bekövetkező sorozatos halálesetek vetettek véget, amelyek oly pontosan követték egymást, hogy akár az ellenpárt szervezkedését is elképzelhetőnek tarthatnánk. 1426 januárjában Váradon elhalálozott Andrea Scolari, pár nap elteltével követte őt unokatestvére, Matteo is. Még ugyanazon év augusztusában eltemették Vieri di Vieri Guadagnit is, Matteo lányának apósát és decemberben Ozorai Pipót is. Pár hónap elteltével követte őket szomszédjuk és üzletfelük, Pagolo di Berto Carnesecchi. A szomszédok közül Baldinaccio Infangati még legalább 1433-ig a Magyar Királyságban maradt, de Pipó támogatása nélkül csak veszteségek érhatték az üzleti életben. 1434-ben pedig Rinaldo di Maso degli Albizzi is költözni kényszerült, akit a hatalomra jutó Cosimo de' Medici mint politikai ellenfelét száműzött a városból. A Scolari-palotát még Matteo halála után pár évig özvegye használta, utána az örökösök – Filippo di Rinieri Scolari és fivérei – továbbadtak az épületen.

Érdekes módon adományok vagy alapítások nem maradtak hátra a Scolari család után a Santa Maria Maggiore vagy a San Procolo parókialis templom javára, s temetkezőhelyül sem választották egyik templomot sem. A családra a Borgo degli Albizzin egyedül a kora újkorban jelentősen átépített palotájuk emlékeztet.

FORRÁSOK

Archivio di Stato di Firenze (ASF)
Arte del Cambio (Cambio)
Corporazioni Religiose Soppresse dal Governo Francese (Corp.Rel.Sopp.)
Monte Comune o delle Graticole (Monte)

HIVATKOZOTT IRODALOM

Burke, Jill 2006: Visualizing Neighborhood in Renaissance Florence – Santo Spirito and Santa Maria del Carmine. *Journal of Urban History*. 32. 5. 693–710.
Eckstein, Nicholas J. 1995: The District of the Green Dragon – Neighborhood Life and Social Change in Renaissance Florence. Florence.
E. Kovács 2010: Egy firenzei követjárás Magyarországon. *Századok*. 144. 6. 1455–1536.
Fiorelli, Piero – Venturi, Maria (a cura di) 2004: *Stradario storico e amministrativo del Comune di Firenze*. I. kötet. Firenze.
Gutwirth, Jacqueline A. (ed.) 2001: *Priorista di Pagolo di Matteo Petriboni and Matteo di Borgorinaldi (1407–1459)*. Roma.

- Kent, Dale V. – Kent, Francis William 1982: *Neighbours and Neighbourhood in renaissance Florence – The District of the Red Lion in the Fifteenth Century*. New York.
- Kent, Francis William 1977: *Household and Lineage in Renaissance Florence – The Family Life of the Capponi, Ginori and Rucellai*. Princeton – New Jersey.
- Molho, Anthony 2006: *Firenze nel Quattrocento*. I. kötet. Roma.
- Prajda Katalin 2010: *The Florentine Scolari Family at the Court of Sigismund of Luxemburg in Buda*. *Journal of Early Modern History*. 14. 6. 513–533.
- Prajda Katalin 2011: *Rapporti tra la Repubblica Fiorentina e il Regno d’Ungheria a livello di diplomazia, migrazione umana, reti mercantili e mediazione culturale nell’età del regime oligarchico (1382–1434), che corrisponde al regno di Sigismondo di Lussemburgo (1387–1437)*. (Ph.D. disszertáció) European University Institute, Firenze.
- Prajda Katalin 2012: *Ozorai Pipó a firenzei polgár*. *Históriaantik Könyvesház*. (Közlésre elfogadva, megjelenés előtt.)
- Romano, Ruggiero – Tenenti, Alberto (a cura di) 1994: *Leon Battista Alberti: I libri della famiglia*. Torino.
- Vadas Ferenc (szerk.) 1987: *Filippo Scolari, ragadványnevén Spano úrnak, firenzei polgárnak az élete*. Írta és összeszerkesztette Jacopo, Poggio úr fia, latinról firenzeire fordította Bastiano Fortini. In: *Ozorai Pipo emlékezete*. Szekszárd.

